

Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ανισορροπίες και η χρηματοοικονομική κρίση

Παρουσίαση
του
Γκίκα Α. Χαρδούβελη

BRITISH HELLENIC CHAMBER OF COMMERCE CONFERENCE

**“Greece’s Structural Economic Reforms:
A Faster Pace towards Stabilization and Development”**

Αθήνα, 13/10/2008, Ξενοδοχείο Μ. Βρετανία

Ο Οικονομικός Σύμβουλος της Eurobank EFG και Καθηγητής στο Τμήμα Χρηματοοικονομικής & Τραπεζικής Διοικητικής του Πανεπιστημίου Πειραιώς, κ. Γκίκας Χαρδούβελης, μίλησε σήμερα (13/10/2008) σε συνέδριο του Ελληνοβρετανικού Εμπορικού Επιμελητηρίου με θέμα τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Η παρουσίασή του επικεντρώθηκε στην ανάγκη βελτίωσης του οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα υπό τις παρούσες συνθήκες της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης.

1. Η ανάγκη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων

Η ελληνική οικονομία, με κινητήριο μοχλό τις επενδύσεις και μετά από 14 περίπου χρόνια εντυπωσιακής ανάπτυξης, που ήταν υψηλότερη του μέσου όρου της ΕΕ-15, οδηγείται σταδιακά προς τη σύγκλιση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων πολιτών με το μέσο όρο της ΕΕ-15 (Διαφάνεια 4). Σήμερα το βιοτικό επίπεδο βρίσκεται στο 90% περίπου της παλαιάς ΕΕ-15. Σήμερα, η ελληνική οικονομία βρίσκεται αντιμέτωπη με το ερώτημα της σωστής περαιτέρω αναπτυξιακής στρατηγικής της, ιδιαίτερα εν μέσω της χρηματοοικονομικής κρίσης.

1.1. Τα οφέλη από την ένταξη στην ΟΝΕ

Η Ελλάδα ως μέλος της ΟΝΕ απολαμβάνει συγκεκριμένα οφέλη. Οι οικονομίες της Ευρωζώνης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, μπήκαν σε μια σταθερή περίοδο χαμηλού πληθωρισμού, ο οποίος ενσωματώθηκε και στις προσδοκίες των ιδιωτών. Ως αποτέλεσμα, ο πληθωρισμός και τα ονομαστικά επιτόκια θα παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα στο μέλλον, χωρίς τον κίνδυνο επιστροφής στα υψηλά επίπεδα του παρελθόντος, ενώ και ο χρηματοοικονομικός τομέας των οικονομιών τους θα έχει ένα σταθερό σημείο αναφοράς (Διαφάνεια 5). Παρατηρήσατε ότι ακόμα και στη σημερινή περίοδο της κρίσης, τα 10-ετή ομόλογα του ελληνικού δημοσίου έχουν ένα επιτόκιο το πολύ έως μία ποσοστιαία μονάδα υψηλότερο από το αντίστοιχο γερμανικό, τη στιγμή που στη δεκαετία του 1990 η διαφορά είχε φτάσει ακόμα και τις 18 ποσοστιαίες μονάδες. Αντίστοιχα, η δημοσιονομική πολιτική απέκτησε και αυτή αυξημένη αξιοπιστία, αφού στο νέο οικονομικό περιβάλλον έχουν μπει περιορισμοί στο ύψος του ετήσιου ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Σε μικροοικονομικό επίπεδο, το

όφελος από το κοινό νόμισμα είναι η μείωση της αβεβαιότητας από τις διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας μεταξύ των νυν χωρών της Ευρωζώνης και η διευκόλυνση των διασυννοριακών συναλλαγών, που αναμένονταν να αυξήσουν το εμπόριο ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης.

1.2. Οι περιορισμοί που απορρέουν από την ONE

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη έφερε μαζί με το νέο νόμισμα αυξημένη αξιοπιστία αλλά και σημαντικούς περιορισμούς στη μακροοικονομική πολιτική της χώρας μας. Η νομισματική πολιτική είναι πλέον αποκλειστική ευθύνη της ΕΚΤ και δεν υπόκειται στις πολιτικές σκοπιμότητες του εκλογικού κύκλου, οι οποίες στο παρελθόν υπαγόρευαν προεκλογικά μια επεκτατική πολιτική ασχέτως της κατάστασης της οικονομίας. Έχει κοπεί ο ομφάλιος λώρος μεταξύ νομισματικής πολιτικής και πολιτικών.

Μια δεύτερη παρεμφερής απώλεια με αυτή της νομισματικής πολιτικής, αλλά με συγκριτικά μικρότερη οικονομική σημασία, είναι και η απώλεια της συναλλαγματικής πολιτικής. Στο παρελθόν, η Τράπεζα της Ελλάδος είχε τη δυνατότητα παρέμβασης στην αγορά συναλλάγματος και επίδρασης της ισοτιμίας του εγχώριου νομίσματος. Μπορούσε, για παράδειγμα, να υποτιμήσει τη δραχμή και να μειώσει – τουλάχιστον προσωρινά - τις τιμές των ελληνικών αγαθών στο εξωτερικό ή να αυξήσει τις τιμές των ξένων αγαθών στην Ελλάδα, βελτιώνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα. Σήμερα δεν έχει αυτή τη δυνατότητα.

Η απώλεια των εργαλείων της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής, αυξάνει τη σημασία της δημοσιονομικής πολιτικής. Και αυτή όμως έχει χάσει τη δυνατότητα αντίδρασης σε πιθανές μεγάλες εξωτερικές διαταράξεις, εξαιτίας του υψηλού δημόσιου χρέους της χώρας μας, το οποίο περιορίζει το εύρος και την ευελιξία της απαιτούμενης αντίδρασης. Αιτία αποτελεί το γεγονός ότι το υψηλό χρέος συνεπάγεται και υψηλές δαπάνες για τόκους, μια αφαίμαξη των φορολογικών εσόδων προς δαπάνες μόνιμου χαρακτήρα, που δεν βοηθούν την ανάπτυξη. Συνεπώς, είναι επιτακτική ανάγκη να μειωθεί το υψηλό χρέος ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί επεκτατική δημοσιονομική πολιτική εφόσον δυνητικά χρειαστεί.

Είναι, επίσης, σημαντικό να επισημανθεί ότι η βέλτιστη πολιτική για το μέσο όρο της Ευρωζώνης δεν είναι αναγκαστικά πάντοτε και η βέλτιστη πολιτική για έκαστη χώρα-μέλος. Και αυτό διότι ο οικονομικός κύκλος και η τροχιά του πληθωρισμού δεν είναι πανομοιότυπη από χώρα σε χώρα. Υπάρχουν ιδιοσυγκρατικές διαταράξεις στις επιμέρους χώρες, τις οποίες δεν μπορεί να αντιμετωπίσει η κοινή νομισματική πολιτική. Για παράδειγμα, η Ελλάδα βρίσκεται σε διαφορετικό οικονομικό κύκλο και αντιμετωπίζει διαφορετικό πληθωρισμό από τις μεγάλες χώρες της Ευρωζώνης. Στη χώρα μας οι ρυθμοί ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα υψηλοί, ενώ ο πληθωρισμός είναι και αυτός υψηλότερος σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Ως αποτέλεσμα του υψηλότερου πληθωρισμού, τα πραγματικά επιτόκια - που είναι ίσα με το κοινό ονομαστικό επιτόκιο μείον τον αναμενόμενο πληθωρισμό - ήταν αρνητικά στην Ελλάδα από το 2002 έως και το 2006 (Διαφάνεια 6). Όμως, αρνητικά πραγματικά επιτόκια σε μια εποχή, που λόγω Ολυμπιακών

Αγώνων, η δημοσιονομική πολιτική ήταν αναγκαστικά επεκτατική και η ζήτηση στην οικονομία υψηλή, δεν ήταν μια βέλτιστη πολιτική. Μάλιστα από το Μάιο του 2001 έως τον Ιούνιο του 2003 η ΕΚΤ μείωνε τα ονομαστικά επιτόκια στην Ευρωζώνη – και στη συνέχεια τα κράτησε σταθερά έως το Νοέμβριο του 2005, αντί να τα αυξάνει όπως υπαγόρευε το συμφέρον της Ελλάδας. Έτσι, στην περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων, επειδή η χώρα μας αντιμετώπιζε υψηλότερη ζήτηση και πληθωρισμό, η βέλτιστη βραχυπρόθεσμη νομισματική πολιτική για την Ευρωζώνη ήταν υπέρ το δέον επεκτατική για την Ελλάδα.

1.3. Η ανάγκη για μεταρρυθμίσεις

Μετά την είσοδο στην Ευρωζώνη, οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις αποτελούν τη μόνη πολιτική που έχει απομείνει στη διακριτική ευχέρεια των εγχώριων συντελεστών της οικονομικής πολιτικής ώστε να διασφαλιστεί η συνέχιση της επιτυχημένης αναπτυξιακής πορείας μας. Ο δραματικός περιορισμός των εργαλείων μακροοικονομικής πολιτικής στην Ευρωζώνη αφήνει πολλές φορές την οικονομία απροστάτευτη από τυχούσες αρνητικές εξωτερικές ή εσωτερικές διαταράξεις. Στο περιβάλλον της Ευρωζώνης, η προστασία της οικονομίας αναγκαστικά πηγάζει από την ικανότητά της να αντιδρά από μόνη της, αυτόματα και με μικρό κόστος, στις αρνητικές διαταράξεις. Εξ ου και η ανάγκη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που να αυξάνουν τις εξισορροπητικές αντοχές της οικονομίας.

Οι μεταρρυθμίσεις αυτές έχουν ως κύριο στόχο, με το υπάρχον κεφάλαιο και πληθυσμό, την άνοδο του δυνητικού προϊόντος. Οι μεταρρυθμίσεις βελτιώνουν την ποιότητα των συντελεστών παραγωγής (π.χ. ενσωματώνουν υψηλότερο επίπεδο τεχνολογίας στο κεφάλαιο, ή παρέχουν ποιοτικότερη εκπαίδευση στους εργαζομένους) και τη θετική αλληλοεπίδραση μεταξύ τους. Έτσι, επιτυγχάνεται αύξηση της παραγωγικότητας και της παραγωγής, πτώση του πληθωρισμού και αύξηση των εξαγωγών. Συγχρόνως, αυξάνεται η απασχόληση και μειώνεται η ανεργία. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις έχουν και ένα δεύτερο αποτέλεσμα: Καθιστούν τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας πιο ευέλικτο και αποτελεσματικό στην αντιμετώπιση αναταράξεων, μειώνοντας έτσι την ανάγκη επέμβασης από τις κεντρικές εγχώριες αρχές με μια διορθωτική κίνηση στη δημοσιονομική πολιτική, η οποία άλλωστε, όπως περιγράψαμε, με δυσκολία θα μπορούσε να γίνει σήμερα στην Ελλάδα.

Οι αντοχές του ελληνικού τραπεζικού συστήματος στις πιέσεις της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης είναι άμεσο αποτέλεσμα των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στον τομέα από τις αρχές της δεκαετίας του 90'. Σύμφωνα και με μελέτη του ΔΝΤ του 2008, με στοιχεία των τριών τελευταίων δεκαετιών, από 91 χώρες : «Οι μεταρρυθμίσεις τόσο στον πραγματικό, όσο και στον χρηματοοικονομικό τομέα της οικονομίας, βοήθησαν την οικονομική ανάπτυξη ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων οικονομιών, με την απελευθέρωση του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος, την απελευθέρωση του εμπορίου, και την απελευθέρωση του αγροτικού τομέα να έχουν ιδιαίτερα ευνοϊκή επίδραση. ενίσχυσαν επίσης τις προοπτικές της μελλοντικής κερδοφορίας και της φερεγγυότητας των εγχώριων εταιρειών.»

Ενώ η είσοδος στην Ευρωζώνη έκανε τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις μονόδρομο στην οικονομική πολιτική, η ίδια η ένταξη στην Ευρωζώνη δημιούργησε ένα περιβάλλον καθυστερητικό, που αποτρέπει τις πρωτοβουλίες για διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις! Κύρια αιτία, η έλλειψη μηχανισμών προειδοποίησης της πολιτικής ηγεσίας στις οικονομικές ανισορροπίες. Για μια μικρή χώρα της Ευρωζώνης, όπως η Ελλάδα, η πειθαρχία που επέβαλαν οι αγορές έχει χαθεί, καθώς οι μεταβλητές των αγορών αφορούν το μέσο όρο της Ευρωζώνης. Π.χ. μια επίθεση στη δραχμή παλαιότερα θα αφύπνιζε τους οικονομικούς παράγοντες στο πρόβλημα της ανισορροπίας που έφερε την επίθεση και, ως αποτέλεσμα, οι οικονομικές αρχές λάμβαναν μέτρα. Σήμερα, οι ανισορροπίες δεν έχουν μεν άμεσες αρνητικές επιπτώσεις, αλλά ούτε και διορθώνονται εύκολα διότι δεν γίνονται άμεσα αντιληπτές. Σήμερα το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να μεγεθύνεται χωρίς η αγορά να τιμωρεί την Ελλάδα για τη μεγέθυνση αυτή με υποτίμηση και άνοδο των επιτοκίων. Κατά συνέπεια, το αρχικό πρόβλημα που προκάλεσε την αύξηση του ελλείμματος παραμένει και σωρεύεται, επιτείνοντας τη μακροχρόνια ανισορροπία.

Εάν η οικονομία εισέλθει σε ύφεση, το πιθανότερο είναι ότι θα παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς θα είναι εξαιρετικά δύσκολο να αναστραφεί η κατάσταση υπό τους παραπάνω περιορισμούς. Η σημερινή διεθνής κρίση έχει εκθέσει τις αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και τους περιορισμούς στις πολιτικές αντίδρασης. Αργότερα, σε πιο ήρεμους καιρούς, η ιστορία θα χρησιμοποιήσει αυτά που συμβαίνουν σήμερα ως μάθημα για την ανάγκη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

2. Η διεθνής κρίση και οι ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας

Η διεθνής κρίση λειτουργεί ως τεστ αντοχής της ελληνικής οικονομίας. Η κυριότερη επίπτωση της κρίσης είναι η μείωση του παγκόσμιου ρυθμού ανάπτυξης (Διαφάνεια 10). Για την Ελλάδα το 2007 ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν 4%, οι προβλέψεις για το 2008 είναι 3,3% και για το 2009 το ΔΝΤ προβλέπει 2% ενώ η κυβέρνηση 3%. Η Ελλάδα θα επηρεαστεί από την κρίση κυρίως μέσω δύο καναλιών. Πρώτον από την χαμηλότερη οικονομική δραστηριότητα στο εξωτερικό, η οποία σημαίνει χαμηλότερες εξαγωγές, χαμηλότερα έσοδα από τον τουρισμό, λιγότερες επενδύσεις για κατοικία στην Ελλάδα από ξένους και χαμηλότερα ναύλα. Δεύτερο κανάλι επίδρασης είναι τα υψηλότερα επιτόκια λόγω των διεθνών προβλημάτων ρευστότητας, κάτι που συνεπάγεται μικρότερη πιστωτική επέκταση, χαμηλότερη κατανάλωση και επενδύσεις. Η Ελλάδα, όμως, θα αποφύγει προβλήματα που σήμερα παρατηρούνται στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α., δηλαδή χρεοκοπίες μεγάλων τραπεζών και απότομοι περιορισμοί στις παρεχόμενες πιστώσεις λόγω έλλειψης φερεγγυότητας.

2.1. Οι κυριότερες επιπτώσεις της κρίσης

Οι επόμενοι 15 μήνες θα είναι ιδιαίτερα κρίσιμοι. Η διεθνής κρίση έχει δημιουργήσει τρία κυρίως προβλήματα: Έλλειψη ρευστότητας, αφερεγγυότητα και απομόχλευση. Οι ελληνικές τράπεζες επηρεάζονται μόνο από τον πρώτο παράγοντα. Η ευρωστία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος οφείλεται στο γεγονός ότι ο τομέας απελευθερώθηκε νωρίς και, έτσι, έχει ήδη κάνει τις απαραίτητες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, εμφανιζόμενο σήμερα ισχυρότερο από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά.

Το πρόβλημα ρευστότητας είναι μεγαλύτερο στις ΗΠΑ από ό,τι στην Ευρωζώνη (Διαφάνεια 13), αφού εκεί η διαφορά στα επιτόκια δανεισμού ανάμεσα στις τράπεζες με τα επιτόκια του Δημοσίου είναι πολύ υψηλότερη από την αντίστοιχη διαφορά στην Ευρώπη. Η έλλειψη ρευστότητας παραμένει σημαντικό και διαρκές πρόβλημα παρά τις συντονισμένες παρεμβάσεις των κεντρικών τραπεζών και παρά την καινοτομία που επέδειξαν οι κεντρικές τράπεζες στην παροχή ρευστότητας.

Το πρόβλημα ρευστότητας είναι μικρότερο στην Ελλάδα από την υπόλοιπη Ευρωζώνη, όπως δείχνει και ο λόγος Δανείων προς Καταθέσεις (Διαφάνεια 15). Στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 2008 ο λόγος ήταν 92,4%, που αποτελεί τον δεύτερο χαμηλότερο στην Ευρωζώνη. Όσον αφορά την φερεγγυότητα των τραπεζικών ιδρυμάτων σε Ευρώπη και Αμερική, είμαστε μάρτυρες μιας σειράς χρεοκοπιών, συγχωνεύσεων, εξαγορών και κεφαλαιακής ενίσχυσης τραπεζικών ιδρυμάτων. Οι συνολικές απομειώσεις μέχρι τώρα υπολογίζονται σε \$635 δισ. ενώ τα συνολικά κεφάλαια που συγκεντρώθηκαν για να τις καλύψουν, σε \$419 δισ. αφήνοντας ένα κενό \$ 215 δισ. (Διαφάνεια 16). Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΔΝΤ θεωρεί τα παραπάνω νούμερα πολύ μικρά και εκτιμά ότι μετά την πάροδο χρόνου οι συνολικές απομειώσεις θα φτάσουν τα \$1,4 τρισ. Οι ελληνικές τράπεζες είναι σε σαφώς καλύτερη κατάσταση και στον συγκεκριμένο τομέα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές τράπεζες. Ο λόγος κεφαλαίων προς ενεργητικό των ελληνικών τραπεζών είναι ο υψηλότερος στην Ευρώπη (Διαφάνεια 17). Η κατάταξη των επιμέρους κυριότερων τραπεζών αναδεικνύει ως καλύτερη την EFG International στην Ελβετία με 13,52% και ως χειρότερη την DEXIA με 1,67% στο Βέλγιο.

Η μείωση κεφαλαίων και η αδυναμία αναπλήρωσής τους από το χρηματιστήριο ή άλλες πηγές, οδηγεί σε αναγκαστική απομόχλευση, δηλαδή στη μείωση του ενεργητικού μιας τράπεζας κατά ένα ποσό πολλαπλάσιο της αρχικής μείωσης του κεφαλαίου. Το κενό στην χρηματοδότηση των απωλειών θα πρέπει να πολλαπλασιαστεί με το 12,5 στις ΗΠΑ και με το 20 στην Ευρώπη. Αυτή η διαδικασία της απομόχλευσης διευρύνει χρονικά την κρίση διότι η μείωση του ενεργητικού γίνεται συνήθως μέσω της άρνησης παροχής νέων χορηγήσεων. Τα παραπάνω σημαίνουν περαιτέρω περιορισμό της πιστωτικής επέκτασης. Υπολογίζω ότι η απομόχλευση ισοδυναμεί περίπου με έναν χρόνο στασιμότητας στο δανεισμό στην Ευρώπη και δύο χρόνια στις ΗΠΑ. Αν πάλι ορισμένες τράπεζες επιλέξουν να πουλήσουν υγιή στοιχεία του ενεργητικού τους, όπως κτήρια, ομόλογα, κλπ. τότε πάλι η συμπεριφορά τους θα έχει αρνητική επίδραση αφού θα πιέζει τις τιμές των περιουσιακών στοιχείων προς τα κάτω.

2.2. Οι ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας

Η ελληνική οικονομία ταλανίζεται από μακροχρόνιες ανισορροπίες. Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας είναι ίσως το βαθύτερο πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας αφού είναι διάχυτο παντού, σε ποικίλους τομείς, αγορές, δραστηριότητες και οικονομικές σχέσεις. Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2008 της Παγκόσμιας Τράπεζας, η Ελλάδα κατατάσσεται στην καθόλου αξιοζήλευτη 96^η θέση σε σύνολο 181 χωρών ως προς την ευκολία άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας, παρουσιάζοντας μεν μία αύξηση 10 θέσεων σε σχέση με το 2007, αλλά παραμένοντας τελευταία ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ-27 (Διαφάνεια 20). Η θέση της παραμένει εξαιρετικά χαμηλή σε σχέση με το επίπεδο ανάπτυξης. Σε σχέση με το βιοτικό επίπεδο η θέση της χώρας θα έπρεπε να είναι 42^η, 54 θέσεις ψηλότερα (Διαφάνεια 21). Η Ελλάδα παραμένει ακριβότερη σε σχέση με τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους της. Η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία χειροτερεύει διαρκώς από το 2000 (Διαφάνεια 22). Ο υψηλότερος πληθωρισμός στην Ελλάδα υποδεικνύει την έλλειψη ανταγωνισμού στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών. Επιπλέον το μοναδιαίο κόστος εργασίας αυξάνει γρηγορότερα στην Ελλάδα.

Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας πιστοποιείται σε μακροοικονομικό επίπεδο έμμεσα και από το μεγάλο και ευρυνόμενο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ξεπερνά πλέον το 14 % του ΑΕΠ, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, έχοντας τριπλασιαστεί σε σχέση με την προ ΟΝΕ περίοδο (Διαφάνεια 23). Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του ΔΝΤ για την Ελλάδα, το έλλειμμα αυτό δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνον από την υψηλή ζήτηση της ελληνικής οικονομίας. Καταδεικνύει σαφώς και πρόβλημα ανταγωνιστικότητας. Εφόσον συνεχιστεί, το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών θα έχει ως αποτέλεσμα είτε τον μεγαλύτερο δανεισμό της χώρας είτε τη σταδιακή εξαγορά του ελληνικού κεφαλαίου από τους ξένους, με αρνητικές επιπτώσεις στο μελλοντικό βιοτικό επίπεδο, αφού στο μέλλον το εισόδημα των κατοίκων της Ελλάδας θα προέρχεται κυρίως από την εργασία και όχι τόσο από την κατοχή κεφαλαίου. Η άποψη λοιπόν ορισμένων αναλυτών ότι το έλλειμμα δεν είναι ανησυχητικό αφού, όντας η χώρα μας μέλος της Ευρωζώνης, χρηματοδοτεί εύκολα το έλλειμμα, δεν δίνει την πρέπουσα προσοχή στις μακροπρόθεσμες συνέπειές του στο βιοτικό επίπεδο. Το έλλειμμα μπορεί να οδηγήσει σε μία απότομη μελλοντική ύφεση.

Τα δημόσια οικονομικά αναδεικνύονται ως ένας μεσο-μακροπρόθεσμος κίνδυνος, αφού το δημόσιο χρέος παραμένει σε πολύ υψηλά επίπεδα ενώ η γήρανση του πληθυσμού σε συνδυασμό με το σύστημα πρόωρης συνταξιοδότησης αναμένεται να το μεγαλώσουν ακόμα περισσότερο (Διαφάνεια 24). Το υψηλό δημόσιο χρέος είναι αποτέλεσμα βαθύτερων εγγενών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας και οικονομικής πολιτικής, αλλά η ύπαρξή του από μόνη της αποτελεί αυτοτελή κίνδυνο, ο οποίος απαιτείται να περιοριστεί.

Μια ακόμα μεγάλη ανισορροπία στην ελληνική οικονομία είναι η υψηλή ανεργία και τα χαμηλά ποσοστά απασχόλησης των νέων και των γυναικών. Η ανισορροπία είναι ιδιαίτερα εμφανής όταν τα ποσοστά αυτά συγκρίνονται με

τα αντίστοιχα μέσα ποσοστά στην ΕΕ-15 (Διαφάνεια 25). Η ανισορροπία δείχνει ότι η διάρθρωση της αγοράς εργασίας δεν ικανοποιεί ούτε τις επιχειρήσεις ούτε τους δυνητικά εργαζόμενους. Στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία υπάρχει έλλειψη τεκμηριωμένης επιστημονικής ανάλυσης στο ερώτημα αν για τις ανισορροπίες αυτές φταίει το λειτουργικό καθεστώς της ίδιας της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα ή παράγοντες εκτός αγοράς εργασίας. Οποιαδήποτε είναι η αιτία, όμως, η ανισορροπία που υπάρχει υποδηλώνει σαφώς ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν ωφελεί με τον ίδιο τρόπο όλες τις κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού, γεγονός που μπορεί να επιφέρει στο μέλλον κοινωνικές αντιδράσεις και κωλύματα στο υπάρχον υπόδειγμα ανάπτυξης.

Η υψηλή ανεργία και χαμηλή απασχόληση για ομάδες του πληθυσμού συμβαδίζουν και με μεγάλη ανισότητα. Η απόσταση μεταξύ των οικονομικώς ευημερούντων και των οικονομικά ασθενών είναι, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, η μεγαλύτερη στην Ευρώπη των 15. Ένας δείκτης ανισότητας είναι το ποσοστό των πολιτών σε κίνδυνο φτώχειας (δηλαδή με εισόδημα μικρότερο του 60% του διάμεσου εισοδήματος) , που στην Ελλάδα είναι 21% ενώ στην ΕΕ-15 16% (Διαφάνεια 25).

3. Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις

Η άμβλυνση των ανισορροπιών της ελληνικής οικονομίας, με δεδομένους τους περιορισμούς της μακροοικονομικής διαχείρισης εντός της Ευρωζώνης, μπορεί να επιτευχθεί κυρίως μέσα από την προώθηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Στην πράξη, οι μεταρρυθμίσεις πραγματοποιούνται με δυσκολία, ασχέτως μεγέθους χώρας. Οι λόγοι είναι πολλοί. Πρώτον, συνήθως υπάρχει μεγάλη αβεβαιότητα για το θετικό αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων, γεγονός που επιδρά αρνητικά στις αντιλήψεις του κοινού. Απαιτείται επιμόρφωση των πολιτών ώστε να γίνουν καλύτεροι γνώστες των δυνητικών αποτελεσμάτων της μεταρρύθμισης και να μην αντιδράσουν. Δεύτερον, το θετικό αποτέλεσμα της μεταρρύθμισης έρχεται συνήθως μακροπρόθεσμα, αλλά το οποιοδήποτε κόστος εμφανίζεται άμεσα. Αυτό το χρονικό χάσμα ανάμεσα στις ωφέλειες και το κόστος έχει ως συνέπεια όσες κοινωνικές ομάδες επωμίζονται κόστος να έχουν κίνητρο για άμεση αντίσταση στη μεταρρύθμιση, ενώ αυτοί που ωφελούνται να μην δραστηριοποιούνται με την ίδια δυναμική. Τρίτον, πολλές φορές οι μεταρρυθμίσεις επηρεάζουν θεσμούς, των οποίων η ύπαρξη είναι αναγκαία αφού καλύπτουν ένα σημαντικό κενό, που αφήνει η ελεύθερη οικονομία της αγοράς, όπως για παράδειγμα η μέριμνα για τους ανέργους. Είναι δύσκολο το κοινό να πειστεί για τα οποιαδήποτε θετικά χαρακτηριστικά μιας μεταρρύθμισης που θίγει το ύψος των παροχών προς τους ανέργους. Τέταρτον, από πρακτική άποψη, δεν αποτελούν όλες οι μεταρρυθμίσεις μια βέλτιστη πολιτική, αφού το θετικό δυνητικό αποτέλεσμά τους είναι συνάρτηση πολλών άλλων παραγόντων που πιθανόν να απουσιάζουν στη συγκεκριμένη οικονομία τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (θεωρία του «second best»). Για παράδειγμα, η αντιγραφική συνταγών μεταρρυθμίσεων από μια χώρα σε άλλη χωρίς τις απαραίτητες

προσαρμογές δεν είναι πάντα η πιο έξυπνη πολιτική: Στη Σουηδία η υψηλότερη φορολογία μπορεί να πιάνει τόπο και να μεταφράζεται σε περισσότερες κοινωνικές υπηρεσίες προς τον πολίτη, αλλά στην Ελλάδα οδηγεί απλώς σε μεγαλύτερη φοροδιαφυγή και περισσότερες στρεβλώσεις, συνήθως χωρίς κοινωνικό αντίκρισμα από την πλευρά των παροχών.

Έχει παρατηρηθεί ότι σημαντικές μεταρρυθμίσεις συνήθως ξεκινούν έπειτα από μια οικονομική κρίση, όταν γίνεται ξεκάθαρο σε όλους τους φορείς ότι κάτι πρέπει να αλλάξει στην τρέχουσα οικονομική πολιτική. Οι οικονομικές κρίσεις δημιουργούν ένα κλίμα κατεπείγοντος, αφού αυξάνουν το κόστος της ακινησίας και έλλειψης δράσης ενώ μειώνουν και τις αντιστάσεις στις μεταρρυθμίσεις. Στη χώρα μας, οι μεταρρυθμίσεις είναι απαραίτητο να προωθηθούν σε ποικίλους τομείς, τους οποίους χάριν διευκόλυνσης της παρακάτω περιγραφής, κατηγοριοποιώ σε: (1) Αγορές αγαθών και υπηρεσιών. (2) Αγορά εργασίας (3) Δημόσιο τομέα.

Το ΔΝΤ στην πιο πρόσφατη έκθεση του για την Ελλάδα αναφέρει ότι ενώ έχουν γίνει κάποια βήματα για την βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η ενίσχυση του ανταγωνισμού και η μείωση της ακαμψίας στην αγορά εργασίας αποτελούν προκλήσεις. Η Ελλάδα είναι μια χώρα με πολλούς περιορισμούς (Διαφάνεια 28). Η μελέτη των Niccolletti (ΟΟΣΑ) και Scarpetta (Παγκόσμια Τράπεζα) έδειξε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ των περιορισμών στις αγορές εργασίας και στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών.

3.1. Προτεραιότητες

Σημειώνω ότι στην πράξη οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας έπονται των μεταρρυθμίσεων στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών (Brandt, Bumiaux και Douval (2005)) (Διαφάνεια 29). Αυτό είναι συνεπές με τη θεωρητική ανάλυση των Blanchard και Giavazzi (2003), όπου διαπιστώνεται ότι ο ανταγωνισμός στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών κάνει ευκολότερη την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας. Είναι, επομένως, φυσιολογικό να δούμε κάτι ανάλογο να συμβαίνει στο μέλλον και στην Ελλάδα, δηλαδή να προηγηθούν οι μεταρρυθμίσεις στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών προτού επιχειρηθούν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας.

3.2. Μεταρρυθμίσεις στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών

Όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών το ΔΝΤ αναγνωρίζει προβλήματα κυρίως στα δίκτυα κοινής ωφελείας και στο μεταφορικό τομέα. Η θετική επίδραση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών τεκμηριώνεται στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Μια πρώτη σημαντική εργασία στο θέμα είναι αυτή του Nickell (1996), ο οποίος χρησιμοποίησε στοιχεία εταιρειών του Ηνωμένου Βασιλείου και έδειξε ότι μεγαλύτερος ανταγωνισμός οδηγεί σε αύξηση της παραγωγικότητας (επίπεδο, ρυθμός αύξησης). Την τελευταία δεκαετία, πολλές μελέτες έχουν, επίσης, γίνει στον ΟΟΣΑ, όπου μάλιστα κατασκευάζονται συγκεκριμένοι δείκτες διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων για

επιμέρους χώρες, ενώ δημοσιεύονται σε τακτά χρονικά διαστήματα και μελέτες για την πρόοδο των χωρών.

Η μείωση των κανονιστικών περιορισμών στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών από το 1993 έως το 2003 περιγράφεται στη μελέτη των Duval and Elmeskov (2006), οι οποίοι χρησιμοποιούν δείκτες του ΟΟΣΑ (Διαφάνεια 30). Η βελτίωση που παρατηρείται είναι σημαντική για όλες τις χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, για την οποία ο δείκτης μειώθηκε κατά περίπου 1,5 μονάδες σε μια κλίμακα που κυμαίνεται από 0 έως 6. Όμως, παρά τη σημαντική βελτίωση του δείκτη κανονιστικών περιορισμών στη χώρα μας, η τιμή του το 2003 παραμένει κατά πολύ υψηλότερη σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Έτσι, ο δείκτης για την Ελλάδα είναι μεγαλύτερος κατά μία περίπου μονάδα σε σχέση με την Ιρλανδία, τη χώρα για την οποία ο δείκτης λαμβάνει την αμέσως μεγαλύτερη τιμή. Συνεπώς, υπάρχουν περιθώρια προώθησης σημαντικών μεταρρυθμίσεων στην ελληνική αγορά προϊόντων, ώστε αυτή να συγκλίνει με τις περισσότερο απελευθερωμένες αγορές των υπόλοιπων χωρών-μελών του ΟΟΣΑ.

Ανάμεσα στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που έχουν ξεκινήσει, ξεχωρίζει σε σπουδαιότητα η περαιτέρω απελευθέρωση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Ψηφίστηκε νέος νόμος για την οργάνωση της αγοράς πετρελαιοειδών και την πραγματοποίηση ελέγχων στο κύκλωμα διακίνησης ενώ αναμένονται τα αποτελέσματα της δημόσιας διαβούλευσης των προτάσεων της Επιτροπής Ανταγωνισμού.

Σημαντικά βήματα έχουν γίνει για την ενίσχυση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η οποία όμως ακόμα δεν διαθέτει επαρκή ανεξαρτησία, αφού παραμένει υπό τον έλεγχο του εκάστοτε Υπουργού Ανάπτυξης, ενώ υπάρχει ασάφεια στη σχέση της με τις υπόλοιπες εποπτικές αρχές σε επιμέρους τομείς (στις τηλεπικοινωνίες, την ενέργεια, τα ΜΜΕ, κλπ.). Σημαντικό βήμα ήταν η θεσμοθέτηση καλύτερης εποπτείας των ασφαλιστικών εταιρειών από κεντρικό φορέα εκτός Υπουργείου Ανάπτυξης.

Σημαντική διαρθρωτική αλλαγή είναι η αναδιοργάνωση των ΔΕΚΟ, που ξεκίνησε με το νόμο για τη λειτουργία των ΔΕΚΟ, ο οποίος προβλέπει τον εκσυγχρονισμό της διοίκησης, του ελέγχου και λειτουργίας τους, ενώ προσπαθεί να εφαρμόσει εργασιακές σχέσεις «ιδιωτικού τομέα» για τους νεοπροσλαμβανομένους. Παρόλα αυτά παραμένει σε εκκρεμότητα το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών, που θα αποτελούσε σημαντικό βήμα για την ενίσχυση του ανταγωνισμού.

Όσον αφορά τις αποκρατικοποιήσεις, την περίοδο 2004 – 2008 τα έσοδα έφτασαν τα € 6,7 δισ., με σπουδαιότερη εξέλιξη την είσοδο της Deutsche Telecom στον ΟΤΕ. Προχωρούν τα σχέδια για την αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας του δημοσίου με την εφαρμογή του “sale and lease back”, προκηρύχθηκαν τα πρώτα έργα ΣΔΙΤ, σχεδιάζεται η είσοδος του Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών στο ΧΑ.

3.3. Μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας

Η συγκριτική πορεία της Ελλάδας στις εργασιακές μεταρρυθμίσεις δεν είναι αξιοζήλευτη. Σύμφωνα με τους Brandt, Burmiaux and Duval (2005), οι οποίοι χρησιμοποιούν στοιχεία του ΟΟΣΑ, η ένταση των μεταρρυθμίσεων που πραγματοποιήθηκαν στη δεκαετία 1994-2004, εκφρασμένη ως ποσοστό της μέγιστης δυνατής εφαρμογής, είναι πολύ χαμηλή όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Στην Ευρωζώνη, η μέση βαθμολογία φτάνει μόλις το 18,5% (Διαφάνεια 33). Η μεγαλύτερη πρόοδος φαίνεται να έχει πραγματοποιηθεί στην κατηγορία των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης (36,9%), καθώς και στο μέγεθος των κοινωνικών εισφορών εργοδότη και εργαζόμενου (32,8%). Η μικρότερη «πρόοδος» ήταν στη διαδικασία καθορισμού μισθών (2,3%), στην προστασία των εργαζομένων (9,4%) και στα επιδόματα ανεργίας (11,5%). Σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία του ΟΟΣΑ, η χώρα μας χαρακτηρίζεται από ακόμα μικρότερη ένταση μεταρρυθμίσεων, έχοντας επιτύχει μόνο το 13,8% των δυνητικών μεταρρυθμίσεων. Η Ελλάδα έχει σημειώσει τη μεγαλύτερη πρόοδο στον τομέα των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης (42%), ενώ συγκεντρώνει ιδιαίτερα χαμηλή βαθμολογία στη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού, τη διαδικασία καθορισμού μισθών και την προστασία των εργαζομένων. Μάλιστα, η βαθμολογία στην κατηγορία των μεταρρυθμίσεων του ασφαλιστικού είναι αρνητική.

Όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, αυτές αποτελούν τις πιο δύσκολες να εφαρμοστούν και συχνά αναβάλλονται ή και αποφεύγονται εντελώς. Το ΔΝΤ θεωρεί ότι έχουν μείνει πίσω με κυριότερους τομείς την ενίσχυση της ευελιξίας στους μισθούς και τον περιορισμό της αύξησής τους. Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας αφορούν μια πληθώρα ενεργειών με σκοπό την αύξηση της απασχόλησης και της παραγωγικότητας της εργασίας.

Στον τομέα της προώθησης του Flexicurity (ευελιξία στην αγορά εργασίας για τους εργοδότες με ταυτόχρονη ασφάλεια για τους εργαζομένους), σύμφωνα και με μελέτη του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος για την Βελτίωση των Συνθηκών Εργασίας και Διαβίωσης, πρέπει να τονιστεί ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί μία κοινή προσέγγιση – πολιτική που να ταιριάζει σε κάθε χώρα. Για να αποτελέσει πραγματικότητα πρέπει να: α) παρέχει ασφάλεια όσον αφορά την γενικότερη απασχόληση του εργαζομένου και όχι συγκεκριμένη δουλειά, β) παρέχει αξιόπιστες και ευέλικτες συμβάσεις εργασίας, γ) προγράμματα δια βίου μάθησης, δ) αποτελεσματικές ενεργές πολιτικές απασχόλησης, ε) μοντέρνα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, στ) και κυρίως προστασία για τις πιο ευάλωτες ομάδες εργαζομένων. Στην Ελλάδα όπως έδειξε και πρόσφατη μελέτη της ΕΕ υπάρχει χαμηλή ευελιξία στην αγορά εργασίας, που αντίθετα από ότι θα περίμενε κανείς συνοδεύεται και από χαμηλή ασφάλεια στην απασχόληση (Διαφάνεια 35).

3.4. Μεταρρυθμίσεις στο Δημόσιο Τομέα

Περνώντας στις μεταρρυθμίσεις στο Δημόσιο Τομέα, πρέπει να τονιστεί ότι το Δημόσιο παράγει αγαθά και προσφέρει υπηρεσίες, που ο ιδιωτικός τομέας

αδυνατεί να προσφέρει σε βέλτιστη ποσότητα, ποιότητα και τιμή. Το Δημόσιο είναι επίσης ο εγγυητής και ρυθμιστής των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων και συμβάσεων των πολιτών. Πολλές από τις αδυναμίες στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών και στην αγορά εργασίας οφείλονται στην αδυναμία του Δημοσίου να επιβάλλει ένα πλαίσιο διαδικασιών που να βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και να μεγιστοποιούν την παραγωγικότητα της οικονομίας.

Παρατηρώντας τις δημόσιες δαπάνες, όπως έχουν διαμορφωθεί ιστορικά, διαπιστώνουμε μια σημαντική αύξησή τους σήμερα σε σχέση με τη δεκαετία του 1960 (Διαφάνεια 37). Οι δαπάνες Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν για το σύνολο των χωρών-μελών της Ευρωζώνης κατά 17,1 ποσοστιαίες μονάδες την περίοδο 1960-2006. Η ίδια διαπίστωση ισχύει και για το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιαπωνία και τις ΗΠΑ. Στην Ευρωζώνη αυξήθηκαν από 30,4% το 1960 σε 45% το 1980 και σε 49% το 1998. Όμως, τα τελευταία οχτώ χρόνια οι δαπάνες μειώθηκαν στην Ευρωζώνη στο 47,5% του ΑΕΠ κυρίως λόγω της πτωτικής πορείας των επιτοκίων και της μείωσης των τόκων.

Επτά χώρες από τις αρχικές 12 της Ευρωζώνης προέβησαν σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις των κρατικών τους δαπανών. Το Βέλγιο, η Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία πραγματοποίησαν περικοπές των κρατικών δαπανών τους στις αρχές της δεκαετίας του '80. Οι δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκαν από πέντε ποσοστιαίες μονάδες στο Βέλγιο έως και 11 ποσοστιαίες μονάδες στην Ιρλανδία. Στις τρεις υπόλοιπες χώρες, την Ισπανία, την Αυστρία και τη Φιλανδία, οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις των κρατικών δαπανών πραγματοποιήθηκαν μετέπειτα, τη δεκαετία του '90. Έτσι, το 2006 ο μέσος όρος των δημόσιων δαπανών των επτά χωρών διαμορφώνεται στο 43,8% ως ποσοστό του ΑΕΠ έναντι 48,4% για τις υπόλοιπες πέντε χώρες. Σημειώσατε ότι την ίδια περίοδο, οι δαπάνες για την Ελλάδα αντί να μειωθούν, αυξήθηκαν κατά 21 ποσοστιαίες μονάδες.

Η περικοπή των δαπανών των χωρών της Ευρωζώνης που προχώρησαν σε μεταρρυθμίσεις είχε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση των μακροοικονομικών τους δεικτών (Διαφάνεια 38). Η πρώτη προφανής επίδραση ήταν στα δημοσιονομικά μεγέθη. Οι χώρες που περιέκοψαν τις κρατικές τους δαπάνες κατόρθωσαν να οδηγηθούν σταδιακά σε πλεονασματικούς προϋπολογισμούς και μείωσαν δραστικά το δημόσιο χρέος τους. Μαζί με την περικοπή των δαπανών παρατηρείται και σημαντική βελτίωση στο δυνητικό ΑΕΠ, δηλαδή στη δυνατότητα της οικονομίας να παράγει αγαθά και υπηρεσίες. Το δυνητικό ΑΕΠ είναι σταθερά μεγαλύτερο εδώ και μια δεκαετία περίπου για τις χώρες που προώθησαν τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις σε σχέση με τις υπόλοιπες.

Σήμερα πραγματοποιούνται βήματα για τον έλεγχο των δαπανών. Η δημιουργία Γενικής Διεύθυνσης Δημοσιονομικών Ελέγχων θα λειτουργεί ως εσωτερικός ελεγκτής. Παράλληλα, συστήνονται αντίστοιχες μονάδες εσωτερικού ελέγχου σε όλα τα υπουργεία και τις περιφέρειες. Επίσης αναμένουμε μια αποτύπωσή του και με δομή προγραμμάτων ώστε να είναι

δυνατή η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των δημοσίων δαπανών και ενσωματώθηκαν οι Ειδικοί Λογαριασμοί.

4. Συμπεράσματα

Η Ελλάδα είναι ουραγός στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, αφού εμφανίζεται να έχει τη χειρότερη κατάταξη ανάμεσα στις 27 χώρες της ΕΕ. Ανάμεσα σε 181 χώρες του πλανήτη κατέχει την 96^η θέση, ενώ με βάση το μέσο βιοτικό της επίπεδο θα έπρεπε να ήταν 54 θέσεις μπροστά, δηλαδή να κατείχε την 42^η θέση! Η Ελλάδα πρέπει να κάνει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, αλλά είναι ουραγός και εκεί. Κι όμως, οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις είναι απαραίτητες σε μια οικονομία της Ευρωζώνης, όπως η ελληνική, η οποία στερείται των απαραίτητων εργαλείων μακροοικονομικής πολιτικής. Οι μεταρρυθμίσεις αυξάνουν την ευελιξία στην αντιμετώπιση αρνητικών εξελίξεων και βοηθούν στο να μετριαστούν οι ανισορροπίες, όπως το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας. Οι μεταρρυθμίσεις στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών πρέπει να προηγούνται, καθώς είναι ευκολότερο να εφαρμοστούν.

Η παρούσα διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση δεν έχει επηρεάσει την ελληνική οικονομία τόσο όσο άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ακριβώς επειδή η κρίση ξεκίνησε στο χρηματοοικονομικό τομέα, δηλαδή ακριβώς εκεί που έγιναν μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα ήδη εδώ και πολύ καιρό. Όμως, η κρίση μπορεί να χτυπήσει την Ελλάδα όταν οι επιπτώσεις της περάσουν στην πραγματική οικονομία, σε τομείς όπου η χώρα μας δεν είναι ανταγωνιστική. Τότε θα δούμε μείωση στους ρυθμούς αύξησης της οικονομικής δραστηριότητας, η οποία πέρα από τη μείωση του ρυθμού αύξησης των εισοδημάτων φέρνει χρονικά λίγο νωρίτερα και την αναμενόμενη διόρθωση στο διογκούμενο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών.

Όμως, σε ένα μελλοντικό περιβάλλον χαμηλής ανάπτυξης, θα είναι πιο δύσκολο να προχωρήσουν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, που είναι απαραίτητες για να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα, να σταθεροποιήσουν το ασφαλιστικό σύστημα και να μειώσουν τις κοινωνικές ανισότητες. Δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος χαμηλής ανάπτυξης, που συνεπάγεται στασιμότητα στις μεταρρυθμίσεις, που με τη σειρά τους συνεπάγονται συνέχιση της στασιμότητας στην ανάπτυξη, κ.ο.κ.

Έτσι, η αγωνία για την έκβαση του επόμενου χρόνου είναι μεγάλη. Ο επόμενος χρόνος θα αποτελέσει το πρώτο τέστ κοπώσεως της ελληνικής οικονομίας μετά από μια δωδεκαετία σύγκλισης. Αν η οικονομία μας ξεπεράσει το τέστ αυτό, τότε η διαδικασία της πραγματικής σύγκλισης θα συνεχιστεί. Αν δεν το ξεπεράσει, η στασιμότητα θα παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα.